

Det judiska livet i Bodzentyn

ETERNAL ECHOES

Teach and Learn About the Holocaust

Judiskt liv i Bodzentyn före andra världskriget

© Bodzentyn.pl

Bodzentyn är en småstad i Polen, söder om Warszawa och nordöst om Krakow. Staden är omgiven av vacker natur med skogar, vattendrag, höga kullar, dalsänkor och ett lapptäcke av åkermark.

Källa: Public Domain

Slottsruinen i Bodzentyn.

Fram till 1800-talet hade Bodzentyn, i likhet med flera andra polska städer, ett gammalt ”privilegium” som kunglig stad (*miasta królewskie* på polska). Genom förordningen *de non tolerandis Judaeis* var det förbjudet för judar att bosätta sig i staden. Men man höll inte så strikt på förbudet, och flera judar fick hyra bostäder av den polska lokalbefolkningen. På 1800-talet fick judar så småningom rätt att bosätta sig var de ville.

Det judiska livet i Bodzentyn

Bland de judar som hyrde bostäder i Bodzentyn i början av 1800-talet var det flera som livnärde sig på krogverksamhet. Andra arbetade som slaktare, bagare, och garvare som behandlade djurhudar och skinn för att skapa mjukt och hållbart läder till exempelvis skor.

Några var mer välutbildade, såsom läkarassistenten Abram Fryzeman. Han kom till Bodzentyn 1819 från Szydłow, en stad cirka 50 kilometer söderut. För att få starta sin verksamhet skrev Fryzeman till borgmästaren i Bodzentyn. Han presenterade sig som "mosestroende" och bad om tillstånd att få sätta upp en skylt utanför sin praktik som lovade människor bättre hälsa. Även Fryzemans svärson Majer Szuch utbildade sig till läkare. Borgmästaren intygade att männens kunskaper räddat många liv, inte minst under koleraepidemin 1827.

Källa: fotopolka.eu

Torget i Bodzentyn. Bilden är tagen mellan 1895 och 1910.

Från 1820 fortsatte den judiska befolkningen att växa i Bodzentyn. Judarna kallade staden *Baizetshin* på jiddisch. Flera av dem fick uppskattning för sina kunskaper och förmågor, men många mötte motstånd eftersom deras hantverk och handel med varor ökade konkurrensen om kunderna.

Flertalet judar bodde runt de två torgen där de utövade hantverksyrken som skräddare, snickare och skomakare. Ofta rymde husen både en privat bostad och en butik som vätte ut mot gatan. På marknadsdagarna som hölls regelbundet i staden handlade judarna med bland annat boskap, spannmål och hantverk.

En skomakare i arbete.

En smed i arbete.

Med tillstånd från: The Ghetto Fighters' House Museum, Israel/The Photo Archive

Med tillstånd från: The Ghetto Fighters' House Museum, Israel/The Photo Archive

Nedre marknadsplatsen i Bodzentyn på 1930-talet.

Som i andra så kallade *shtetls* – mindre städer med en relativt stor judisk befolkning – ansvarade den judiska församlingen för att organisera och administrera religiösa byggnader och institutioner, såsom synagogor, bönehus, slakterier, och rituella bad, *mikve*. Församlingen drev också en *cheder*, en skola där pojkar fick studera de heliga skrifterna.

Majoriteten av judarna i Bodzentyn levde ett ortodoxt judiskt liv. Man firade de judiska helgerna, sabbaten och uppmärksammade andra viktiga händelser i livet som födslar, bröllop och begravningar. Det var vanligt att de gifta kvinnorna täckte håret med peruk. Fotografier på judiska familjer från 1920- och 1930-talen visar också att män i Bodzentyn oftast hade skägg och var traditionellt klädda i lång kappa och gammaldags keps.

Strax före andra världskrigets utbrott 1 september 1939 uppgick den judiska befolkningen i Bodzentyn till tusen personer och utgjorde en tredjedel av befolkningen.

Församlingens ordförande, Jicchak Szafir (längst till vänster) i möte med rabbinen (andra personen från vänster) och den judiska församlingens styrelse i Bodzentyn strax före andra världskriget.

Alla judar var inte handelsmän. Några drev små jordbruk i omgivningarna. Andra livnärde sig på tobaksförsäljning och småvaruhandel. En del tjänade sitt levebröd på att transportera varor och folk mellan Bodzentyn och den närliggande staden Kielce.

Många av judarna var fattiga. Under sensommaren arrenderade en del familjer fruktodlingar och plockade äpplen, plommon och päron. Fruktförsäljningen gav en välkommen sidoinkomst.

Källa: Yad Vashem, Photo Archive, Jerusalem

Ungdomar i den sionistiska organisationen *Beitar*, samlade vid den gamla slottsruinen i Bodzentyn på 1930-talet. Beitar arrangerade föreläsningar och träningsprogram inom jordbruk.

Antisemitism och sionism

De närmsta årtiondena före kriget anslöt sig allt fler judar till fackliga och sionistiska rörelser som förberedde kvinnor och män på att utvandra som pionjärer till det brittiska mandatet Palestina.

På 1930-talet ökade antisemitismen i Polen och judar anklagades bland annat för att sympatisera med kommunismen och de ryska bolsjevikerna. Kyrkan spred gamla antisemitiska myter. Flera präster uppmuntrade den växande fientligheten mot judar och predikade bland annat att judarna bar ansvar för Jesus död.

En del judar i Bodzentyn valde att lämna landet och emigrerade till det brittiska mandatet Palestina, Frankrike, Brasilien, USA eller Kanada. När någon utvandrat följde ofta fler i släkten efter. Till exempel bosatte sig en liten grupp judar från Bodzentyn i Toronto.

Foto: Ewa Wymark

Max Safir initierade restaureringen av den judiska begravningsplatsen i Bodzentyn. År 2009 hölls en ceremoni vid det nyskapade minnesmonument.

Produktion: Svenska kommittén mot antisemitism

Text: Ewa Wymark

Grafisk form: Cecilia Undemark Péterfy

Källor:

Browning, C. R. (2010). *Remembering Survival: Inside a Nazi Slave-Labour Camp*. New York: W.W. Norton & Co

Cislawski, A. (2017). *The Survival Story of Anczel Cislawski*. [United States]: DJC, Inc.

Safir, M. och E. Wymark (2012). *Bäste herrn, låt mig få leva: En överlevnadsberättelse av Max Safir*. Stockholm: Förlaget XP Media.

Szachter Kalib, G., S. Kalib, och K. Wachsberger (1991). *The Last Selection: A Child's Journey through the Holocaust*. Massachusetts: University of Massachusetts Press.

Szuchta, R. (2015). *1000 lat historii. Żydów polskich. Podróż przez wieki*. (1000-Year History of Polish Jews.) Warszawa: POLIN Muzeum Historii Żydów Polskich.

Wolczyk, A. (1987). *Pozostał po nich tylko kirkut ...* ["Begravningsplatsen är allt som finns kvar efter dem ..."] Bodzentyn.